

Socialiniai rizikos kontūrai žiniasklaidoje: televizijos naujienų pranešimų analizė

Eimantė Zolubienė

Kauno technologijos universiteto doktorantė
Viešosios politikos ir administravimo institutas
Kaunas University of Technology
Institute of Public Policy and Administration
K. Donelaičio g. 20, Kaunas
El. paštas: eimante.zolubiene@stud.ktu.lt

Straipsnyje siekiama identifikuoti socialinius rizikos kontūrus žiniasklaidoje – juos išryškinti remiantis ne atomistine pavienių sričių rizikų analize, o holistiniu požiūriu. Straipsnio idėja yra grindžiama empirinio tyrimo, kuriuo buvo siekiama aprašyti, kokios rizikos ir kaip jos yra pristatomos televizijos naujienų laidose, duomenimis. Tyrimui įgyvendinti pasirinkta grindžiamoji strategija suteikia galimybę pateikti kompleksiską tiriamo reiškinio vertinimą, identifikuojant rizikų raiškos sritis, nustatant jų egzistavimą įgalinančius šaltinius, poveikį patiriančias aukas bei įvardijant valdysenos subjektus – asmenis ar institucijas, atsakingas už rizikos prevencijos vykdymą bei esamų padarinių likvidavimą. Materiali tyrimo išdava – simbolinis rizikų reprezentacijų žemėlapis, leidžiantis sistemiskai pavaizduoti rizikas, apie kurias buvo kalbama tyrimo metu analizuotuose televizijos naujienų pranešimuose. Tyrimo rezultatai rodo, jog pasirinktame duomenų šaltinyje yra pristatomas platus teminis rizikų spektras, apimantis pavojus, tykančius įvairiose srityse: ekonominėje, politinėje, socialinėje, kultūrinėje, sveikatos, technologinėje, aplinkosauginėje / ekologinėje. Visų šių sričių rizikų reprezentacijos sudaro bendrą informacijos srutą, individus supažindinantį su realiomis ir hipotetinėmis grėsmėmis. Šio tyrimo duomenys atskleidžia naujų didesnės aprėpties tyrimų poreikį.

Pagrindiniai žodžiai: rizika, žiniasklaida, rizikos komunikacija, grindžiamoji teorija, simbolinis žemėlapis

Įvadas

Visuomenės virsmas rizikos visuomene ragina kur kas dažniau kalbėti apie pačią riziką. Zinn (2010) atliktas tyrimas rodo, jog svarstymų rizikos tema tendencingai daugėja tiek lyderiaujančiuose žiniasklaidos šaltiniuose, tiek mokslininkų publikacijose. Paradoksalu, tačiau nors šių dienų visuomenė yra kur kas saugesnė už prieš šią egzistavusias jos formas (Giddens, 1999), individų nerimas didėja. Atsižvelgiant į tai, kad daugiau veiksmų, objektų ir įvykių

apibrėžiame kaip rizikas, mes jaučiamės labiau pažeidžiami (Ekberg, 2004, p. 2). Žiniasklaidos industrija tampa vienu pagrindinių veikėjų, skatinančių nesaugumo jauseną. Kaip teigia Mythen (2010, p. 53), rizikos įvykiai tampa neatskiriama naujienų darbotvarkės dalimi. Šiuo atveju medių terpėje vešantis rizikos diskursas prisideda prie viešosios opinijos tam tikrų rizikų atžvilgiu formavimo.

Kai kurios šalys, pavyzdžiui, Lietuva, į rizikos visuomenę žengia nešinos dviguba grėsmių našta. Šios šalys abejoja tiek socia-

linės ekonominės gerovės teisėtu paskirstymu, tiek ekologinių grėsmių išvengimo institucine geba (Rinkevičius, 2002, p. 108). Minėtame kontekste medija išlieka svarbiu veikėju, visuomenės narius supažindinančiu su pagrįstomis ir hipotetinėmis rizikomis. Konkurencinė žiniasklaidos aplinka, norint sudominti ir išlaikyti informacijos vartotoją, naujienų rengėjus verčia veikti rinkos principų pagrindu, sekant intriguojančių žinių įkandin. Pastarųjų analizė glaudžiai siejasi su sensacionalizmo, blogų žinių fenomeno bei konfliktų terminais (Johnson, Covello, 1987; Adam, 2000; Kitzinger et al., 2002). Rizika – kontekstuali sąvoka, tad medių erdvėje ji taip pat yra įpakuojama į skirtingus teminius kontekstus. Jų visuma sudėlioja bendrą rizikos reikšmių srautą, kuriantį baugaus pasaulio vaizdinį. Kaip teigia Shoemaker, tie, kurie mano, kad žiniasklaida atspindi tikrovę, gali sakyti, jog pasaulis nėra laiminga vieta (2006, p. 108).

Rizikos ir žiniasklaidos sąsajas analizuojantys tyrėjai nagrinėja įvairius rizikos pristatymo šaltinius. Dauguma iš jų telkiasi ties naujienų komunikacija, kiti analizuoja grožinės literatūros, pokalbių laidų ar muilo operų turinį (Kitzinger, 1999, p. 58). Šie tyrimai dažnai remiasi prielaida, jog žiniasklaida objektyviai neatspindi realių rizikos mastų, tikslingai pasirinkdama apie ką, kaip dažnai ir kokią retoriką naudojant kalbėti. Temine prasme empirinių paaiškinimų ieškantys tyrimai apima įvairių sričių rizikų komunikavimo žiniasklaidoje analizę, pvz.:

- technologinių (pvz., nanotechnologijų (Boholm, 2012; Faber, Mackinnon, Petroccione, 2005; Allan, Anderson, Petersen, 2010 ir kt.), branduolinių grėsmių (Perko, 2012; Oroujlou, 2012 ir kt.), genetiškai modifikuotų organizmų (Priest, 2006; Augoustinos, Crabb, Shepherd, 2009 ir kt.);

- aplinkosauginių, ekologinių (Jönsson, 2011; Lindgren Rivers, 2009 ir kt.);
- sveikatos (pvz., kiaulių gripo (Hilton, Hunt, 2009; Goodwin, Haque ir kt. 2011) ir kt.);
- politinių (pvz., terorizmo (Brinson, Michael, 2009; Fox, 2007 ir kt.).

Nors rizikos pristatymo žiniasklaidoje tyrimai pasižymi įvairove, kompleksišku tyrimų, pateikiančių holistinę šio reiškinio analizę, trūksta. Įvairių studijų duomenys daugiau ar mažiau eksplikuoja tiriamai sričiai priskiriamų rizikų pristatymo bruožus, tačiau šiuo atveju nėra identifikuojami bendro rizikos diskurso žiniasklaidoje kontūrai, iliustruojantys, su kokia daugybe pavojų žiūrovai yra supažindinami vienu metu, pavyzdžiui, vakaro žinių laidoje. Tad šiame straipsnyje yra siekiama atskleisti rizikų¹ reprezentacijų įvairovę klausiant, kokios ir kaip rizikos yra pristatomos vieno iš komercinių Lietuvos televizijos kanalų („TV3 žinios“) naujienų laidose. Tyrimo duomenų analizė vykdoma remiantis socialinio konstruktyvizmo prieiga, teigiančia, kad žiniasklaida konstruoja socialines reikšmes ir jas siūlo žmonėms, kurie patys konstruoja socialinę tikrovę atsižvelgdami į simboliškas žiniasklaidos konstrukcijas (Rimaitė, 2009). Apibendrintam tyrimo duomenų pristatymui yra pasitelkiamas jų pagrindu sukurtas simbolinis rizikų reprezentacijų žemėlapis, iliustruojantis, apie kokias rizikas buvo kalbama analizuotuose naujienų laidų pranešimuose. Pastarasis suteikia galimybę holistiškai pažvelgti į rizikos reiškinio kontūrus žiniasklaidoje bei atskleidžia rizikų

¹ Kaip teigia Renn, nėra bendro sutarimo, nurodančio, kaip rizika turėtų būti apibrėžiama (1998). Kitzinger pastebi, jog žinių kūrėjai, nevartodami formalios rizikos sąvokos, ją dažniausiai nusako istorijomis, kurios praneša apie krizes, nelaimes, kontroversijas, sužeidimus (1998).

reprezentacijų daugiasluoksniškumą, t. y. rizikų sričių sanklotas. Tyrimo duomenys aktualizuoja platesnės aprėpties tyrimų poreikį teigiant, jog atomistinė pavienės rizikos reprezentavimo analizė nesuteikia galimybės daryti platesnius apibendrinimus medijų terpėje kuriamo rizikos diskurso turinio atžvilgiu.

Rizika ir žiniasklaida: žiniasklaidos neutralumo kvestionavimas

Žiniasklaidos vaidmenį socialiniame visuomenės gyvenime aiškina įvairios teorinės perspektyvos. Viena iš jų – socialinis konstruktyvizmas, kurio ištakos siekia XX a. septintą dešimtmetį. Šios teorinės paradigmos atstovai (Berger, Luckmann, Mead, Shutz, Foucault ir kt.) teigia, kad neegzistuoja jokia objektyvi realybė, nes tikrovė yra kuriama socialinės sąveikos dalyvių procese. Kalbant apie rizikos komunikaciją, skirtingas tikrovės įvykių suvokimas bei perteikimas tampa ne mažiau aktualia tema. Socialinio konstruktyvizmo šalininkų teigimu, rizikos pripažinimas ir suvokimas visuomenėje nėra adekvatus objektyviems rizikos skaičiavimų rodikliams (Bakir, 2010 cituojama Adam, Loon 2000; Hornig 1993; Lupton 1999). Ši nuomonė ir fakto neatitikimą formuoja įvairūs veiksniai, glūdinčios tiek individualioje mikroperspektyvoje (pvz., individų patirtyse), tiek apimantys makrolygmens reiškinius, procesus (pvz., rizikos komunikaciją žiniasklaidoje). Tyrimai rodo, jog visuomenės nariai informaciją apie rizikas ir pavojus dažniau gauna iš žiniasklaidos nei iš kitų socialių veikėjų: savo gydytojų, draugų ar artimųjų (Shaw, 1994). Šio instituto vaidmens reikšmingumu neabejoja ir akademinio diskurso atstovai, tačiau pasta-

rieji taip pat pabrėžia, kad medija negali būti traktuojama kaip veidrodis, objektyviai reflektuojantis visuomenei aktualius pavojus ir rizikas. Žiniasklaidos veikėjų įtaka rizikos diskurso kūrimo procese šiame straipsnyje yra grindžiama darbotvarkės (angl. *Agenda setting*) ir vartininkų (angl. *Gatekeeping*) teorijų prielaidomis.

Darbotvarkės sudarymo teorija – viena iš dažniausiai taikomų šiuolaikinių teorijų, eksplikuojančių žiniasklaidos vaidmenį konstruojant visuomenės nuomonę ir politinius sprendimus (McCombs, Shaw, 1972). Mąstant pagal šią teoriją teigtina, jog žiniasklaidos darbotvarkės turinys inerciškai formuoja visuomenės darbotvarkę, o pastaroji siekia būti atliepta politinių sprendimų priėmimo lauke. Pastebima, kad kuo dažniau apie tam tikrą problemą pranešama įvairiais žiniasklaidos kanalais, tuo aktualesne ji laikoma visuomenėje ir politinėje arenoje (Telešienė, Juraitė, 2009, p. 229). Šiuo atveju informaciją koordinuojantys individai pasilieka teisę nuspręsti, kokia problema(-os) šiuo metu turėtų būti pateikiama(-os) kaip aktualiausia(-os). Tendencingas problemų akcentavimas įvairaus pobūdžio programose, pavyzdžiui, televizijos laidose, suteikia galimybę ją traktuoti kaip vieną svarbiausių, nors objektyvūs faktai gali atskleisti visai kitą probleminių klausimų hierarchiją. Žiniasklaidos turiniui turi įtakos vadinamasis atspindžio efektas, kai vieni žiniasklaidos kanalai platina ir interpretuoja kitų perduotus pranešimus (Pečiulis 2005, p. 94, cit. Bourdieu, 1996). Šiuo atveju skirtinguose žiniasklaidos kanaluose (televizijoje, spaudoje, internete ir pan.) cirkuliuoja tie patys įvykiai, o tai tik dar labiau sustiprina jų reikšmingumo pajautą kitų problemų kontekste.

Žiniasklaidos darbotvarkėje savo vietą atranda ir rizikos pranešimai², kurių intensyvus transliavimas gali inicijuoti visuomenės narių diskusijas, kurios savo ruožtu sprendimų priėmėjus verstų galvoti apie rizikos padarinių likvidavimą bei prevenciją. Bakir (2006, p. 69) remdamasi kitų autorių darbais teigia, kad žiniasklaidos įtaką galima nuskaidyti trimis argumentais: 1) teikdama informaciją žiniasklaida lemia individų lūkesčius politikos atžvilgiu (Besley, Burgess 2002; Shi, Svensson 2002; Strömberg 2004; Wood, Doan 2003), 2) viešindama ir apibrėždama problemas žiniasklaida suponuoja savo politinių veiksmų vaizdinį (Baumgartner, Jones 1993; Cook ir kt. 1983; Denham 2004; Nisbet ir kt. 2003; Sato 2003; Yongjoo, Haider-Markel 2001), 3) žiniasklaida didina visuomeninį susidomėjimą ir spaudimą politikos atžvilgiu (Bob 2005; Cobb, Elder 1983; Haider-Markel 1999; McCombs, Shaw 1972; Sato 2003; Stanyer 2003).

Vartininkų teorija. Ši teorija remiasi prielaida, kad žiniasklaida, negalėdama bei nesiekdama atspindėti viso informacijos srauto, tikslingai pasirenka naujienas, kurias perduoda masinei auditorijai (Shoemaker, Vos, 2009). Šiuo atveju medija egzistuoja kaip filtras, vartai, pro kuriuos patenkanti informacija yra perrūšiuojama ir atrenkama, o vėlesniame etape – perduodama vartotojams. Kaip pažymi Rimaitė, cituodama Anderson (2006), rizikos pateikimas žiniasklaidoje taip pat neatspindi tikrovės, nes rizika yra selektyvi (2009). Naujienų atrankos procesą lemia keturi pagrindiniai veiksniai (Livingston, Bennett 2003, p. 368–367):

² Rizikos pranešimas – rašytinis, žodinis ar vizualinis pareiškimas, kuriame pateikiama informacija apie riziką (JAV Sveikatos ir socialinių paslaugų departamentas, 2002).

- 1) *Žurnalistų asmeninės ir profesinės nuostatos.* Šiuo atveju žurnalistas, kaip žiniasklaidos instituto atstovas, atsižvelgdamas į savo vertybines orientacijas, interesus, pasirenka tuos visuomenės įvykius, kurie jam atrodo aktualūs bei verti auditorijos dėmesio. Pasak Brown ir Duguit, gyvenimas informacijos amžiuje kartais primena kelionę su vairuotoju, kurio regėjimas yra tunelinis (2004, p. 11). Tad iš visuomenės narių tarsi yra atimama periferinio regėjimo galimybė, visą dėmesį koncentruojant tik į tam tikrus reiškinius ar procesus, pasirinktus, pavyzdžiui, remiantis individualia žurnalisto patirtimi.
- 2) *Organizacinė informacijos paieškos rutina, kuri nulemia darbinus santykius tarp žurnalistų ir jų informacijos šaltinių.* Žurnalistai organizacijoje turi laikytis tam tikrų vidinių taisyklių, laiku įvykdyti jiems pavestas užduotis, atsižvelgti į tai, ar jų parengtos naujienos sulaukia auditorijos dėmesio, bei klausyti vadovų nurodymų. Paprastai hierarchinė kiekvienos žiniasklaidos organizacijos sandara lemia tai, kad naujienų turiniui daugiausia įtakos turi redaktoriai, vadovai ir savininkai. Šie veikėjai savo funkciniais vaidmenimis prisideda prie informacijos atrankos procesų.
- 3) *Ekonominės naujienų gamybos sąlygos.* Šiandien norėdama išlaikyti auditorijos dėmesį žiniasklaida turi veikti pagal rinkos principus. Konkurencinės televizijų rinkos sąlygomis informacijos atranką ir pateikimą lemia vadinamoji reitingų cenzūra, susiejanti kanalo žiūrimumą ir reklamos pajamas. Tai skatina kurti konfliktiško, triukšmingo ir nelaimingo pasaulio vaizdą, ieškoti vienadienių sensacijų, efektingo veiksmo ir vaizdo (Pečiulis, 2005, p. 98). Žurnalistai žinių

konstravimo procese siekia išryškinti tam tikrus elementus, galinčius užtikrinti jų informacijos kanalo populiarumą. Tai pasiekti pavyksta naudojant įvairias technikas, stilistines gudrybes ir kt. Mumby ir Spitzack tyrinėjo metaforų naudojimą žinių pranešimuose, susijusiuose su politika. Šie tyrimai parodė, kad politikos naujienos dažniausiai yra pristatomos pasitelkiant žaidimo (30 %), karo (60 %) ir dramos (10 %) metaforas (Fiske, 1987).

4) *Informacinės ir komunikacinės technologijos, kurios lemia, kiek laiko sugaištama atrenkant informaciją.* Technologinė visuomenės pažanga suteikia galimybių tiek greičiau atrinkti, tiek greičiau perduoti informaciją naujienų ištroškusiems vartotojams. „Karštos žinos“ dažnai yra vienas iš veiksnių, pritraukiančių didžiausią žiūrovų kiekį.

Šios teorinės prielaidos iliustruoja, jog žiniasklaida ne visuomet objektyviai perteikia įvairią informaciją, ne išimtis ir apimančią rizikų pristatymą. Tačiau pažvelgus į priešingą pusę – naujienų kūrėjų požiūrį, matomos priešingos tendencijos. McCarthy ir Dolfma pristatomi profesionalių žurnalistų nuomonės tyrimai rodo, jog didžioji dauguma apklaustų naujienų rengėjų (94 proc.) save suvokia kaip neutralius veikėjus. Tačiau minėti tyrėjai šį rodiklį kvestionuoja ir dar kartą tvirtina, jog žiniasklaida savo neutralumą praranda 1) pasirinkdama, kuriuos įvykius pristatyti; 2) nusprenddama, kiek daug ir kaip dažnai juos pristatyti; 3) pasirinkdama, kokią kalbą vartoti, apibūdinant pristatomą įvykį (2013, p. 43). Tai, jog žinių rengėjai ne visuomet atspindi tapatų pasaulio vaizdinį, dar kartą patvirtina ir Hennig sukurtas naujienų žemėlapis (2013). Pastarasis

iliustruoja valstybių geografinių kontūrų neadekvatumą realybei, atsižvelgiant į tai, kaip dažnai šalių pavadinimai buvo minimi „The Guardian“ naujienų pranešimuose. Žemėlapio autorius pažymi dėmesį, jog dėmesį aplinkiniams regionams nustelbia tam tikri „karštieji taškai“.

Rizikos komunikacija: kas patraukia žiniasklaidos dėmesį?

Skirtingi naujienų pranešimai turi skirtingas patekimo į žiniasklaidos turinį galimybes. Kaip jau buvo aptarta, žiniasklaida informacinį naujienų srautą kuria tikslingai, selektyviai pasirinkdama tam tikrų naujienų pristatymą. Įvykių, kurie gali būti įtraukti į medijų turinį, aibę dar labiau didina žiniasklaidos globalumas, verčiantis plėsti atrankinių kriterijų sąrašą. Šioje teminėje kryptyje atliktų tyrimų rezultatai išgrynina principus, kurie tampa lemtingais sprendžiant, kuri naujiena yra verta auditorijos dėmesio, o kuri ne. Komunikacijos tyrimų profesorės Kitzinger (1999) atlikta mokslinių studijų apžvalga rodo, kad įvykio tapimą medijų pranešimu lemia įvairūs veiksniai, pradedant aukų skaičiumi, baigiant žurnalistų vertybėmis ir pan. Toliau yra pateikiama keletas situacijų, iliustruojančių naujienų agentūrų veiklos proceso atrankumą bei „filtravimo“ praktikas.

- Žurnalistų dėmesio verta naujiena visų pirma turi būti neįprasta. Pasak Dunwood ir Peters (1992, cit. Kitzinger, 1999), žiniasklaidą kur kas labiau domina nepaprastos rizikos. Autoriai pateikia ironišką pavyzdį teigdami, jog įvykis, kurio metu „žmogus įkando šuniui“ gali būti naujiena, tačiau jeigu viskas vyko priešingai – šuo sužalojo žmogų, – ši naujiena bus kur kas mažiau aktuali.

- Žinių rengėjai prioritetą dažniau teikia įvykiams, kurie yra trumpalaikiai, nutinkantys netikėtai, nei ilgalaikį, kaupiamąjį poveikį turintiems reiškiniams (pvz., aplinkos degradacija, Hansen, 1991). Sandman su bendraautoriais atlikta televizijos vakaro žinių pranešimų turinio analizė (1984 01–1986 02) parodė, kad tiriamu laikotarpiu šio žanro laidose buvo transliuotos 57 istorijos apie tabako vartojimo sukeltus incidentus, o apie lėktuvų saugumą ir nelaimingus įvykius buvo kalbama 482 pranešimuose (1997).
- Pasak Svendsen, rizikos ir baimės perspektyvai reikia aukų, nes be jų ji prarastų savo galią (2008). Tad reikšmingesnėmis tampa tos rizikos, kurios vienu metu nužudo ar sužeidžia daugiau žmonių arba priešingai – vieno, bet žymaus žmogaus mirtis gali tapti kur kas įdomesne naujiena (Kitzinger, 1999).

5) Galimybė ką nors kaltinti (pareigūnus, institucijas, vyriausybę), žurnalistų požiūriu, taip pat didina naujienos vertingumą (Kitzinger 1999, cituojama Sandman ir kt., 1987).

Šie teiginiai – tai tik keletas empiriniais tyrimų duomenimis grindžiamų išvalgų, vertinančių rizikos komunikacijos žiniasklaidoje bruožus. Pastebimos tendencijos leidžia nesunkiai atpažinti rinkos principų diktuojamas informacijos agentūrų veiklos praktikas. Pasak Telešienės ir Juraitės, žiniasklaida yra suinteresuota ne tik informuoti, bet ir atliepti auditorijos lūkesčius, todėl nuolat ieško naujų, įdomių, kontroversiškų temų. Dažnai įvykio ar problemos kontroversiškumas, jos prieštaravimas tampa vertinga informacija visuomenės informavimo priemonėms (2009, p. 230). Tendencingas negatyvių įvykių reprezentavimas skatina „blogų žinių“ fenomeno

plėtrą, o posakis „gera žinia ta, kad nėra žinių (angl. „no news is good news“) įgyja prasmę. JAV Sveikatos ir socialinių paslaugų centro mokslininkai (2002) pateikia formulę, apimančią skirtingus kintamuosius, kurių sąveika galiausiai formuoja visuomenės narių informacinę aplinką: *Krizė + sustiprėjusios visuomenės emocijos + ribotas priėjimas prie faktų + nuogirdos, paskalos, spekuliacija = nestabilios (angl. unstable) informacijos aplinka*. Įvairių rizikų reprezentacijos tampa šios aplinkos turinio dalimi.

Tyrimo klausimai ir metodika

Atsižvelgdama į tai, jog Lietuvoje holistinė rizikų reprezentavimo analizė yra nauja ir didesnio pažinimo reikalaujanti sritis, Kauno technologijos universiteto Sociologijos katedra 2012 m. inicijavo tyrimą, leidžiantį empiriškai pažinti pasirinktą reiškinį – rizikų reprezentacijas, pristatomas populiarioje Lietuvos televizijos naujienų laidoje „TV3 žinios“ (transliuojama – 18:45 val.). Nors nūdienoje žinių srautai informacijos vartotojus pasiekia per įvairius informacijos kanalus, informacinio pobūdžio laidos vis dar išlieka reikšmingais naujienų sklaidos kanalais. Šis duomenų šaltinis pasirinktas naudojant tikslią atranką, t. y. atsižvelgiant į jo populiarumą žyminčius statistinius rodiklius. Tyrimo vykdymo laikotarpiu (2012–2013 m.) TV3 kanalas buvo vienas iš lyderis tarp kitų televizijos stočių.

Šiuo tyrimu visų pirma buvo siekiama atskleisti, kokios rizikos ir kaip yra reprezentuojamos televizijos naujienų laidose. Siekiant pateikti kompleksiškesnę bei išsamesnę rizikos fenomeno analizę, tyrimas buvo atliktas naudojant dvi skirtingos tyrimo prieigas: kokybinę, kaip pagrindinę, bei kiekybinę, kaip papildančią. Pasak Balčy-

ties, komunikacijos proceso tyrinėtojai ne visada sutaria, kokia tyrimo metodika – kiekybinė ar kokybinė – yra geresnė. Pabrėžiama, kad būtent mišri tyrimo technika gali duoti rezultatų, kurių tyrinėtojas iš pradžios net nenumatė (2000, p. 112). Tačiau šiame straipsnyje apsiribojama tik kokybinio tyrimo metodologijos ir pagrindinių rezultatų pristatymu. Sisteminės tiriamo reiškinio analizės įgyvendinimui buvo pasirinkta grindžiamosios teorijos strategija. Pastaroji tyrėjui suteikia galimybę sukurti sistemišką teoriją, pagrįstą empiriniais duomenimis (Glaser, Strauss, 1968).

Tyrimui įgyvendinti reikalinga empirinė medžiaga buvo renkama vadovaujantis dokumentų (audiovizualinės medžiagos) peržiūros metodo principais. Dokumentuose užfiksuotos situacijos ir įvykių interpretacijos, individų požiūriai, nuomonės, patirtys ir pan. (Morkevičius ir kt., 2008). Peržiūrint audiovizualinę medžiagą, šio tyrimo atveju tyrėjo dėmesys buvo telkiamas į televizijos žinių pranešimus, perteikiančius informaciją apie įvairias rizikas. Šis metodas buvo pasirinktas todėl, kad jis suteikia galimybę tyrinėti informaciją apie šiuo metu nesamus įvykius bei eliminuoja neigiamą tyrėjo poveikį, nes dokumentai jau yra sukurti (Tidikis, 2003). Taip pat dokumentų peržiūros metodas yra bene tinkamiausias medijų konstruojamo diskurso analizei, nes suteikia galimybę giliau pažvelgti į visuomenei siunčiamus žiniasklaidos pranešimus, jų turinį ir prasmę, šiuo atveju – televizijos naujienų pranešimus, perteikiančius informaciją apie įvairias grėsmes ir rizikas. Grindžiamosios teorijos logika dokumentinį tyrimo metodą taikančiam tyrėjui leidžia apžvelgti reiškinų, procesų priežastinius ryšius, atskleisti priežasties ir pasekmės ryšio sudėtingumą, dinamiką, padeda suvaldyti duomenų,

esančių dokumentiniuose šaltiniuose, gausą, apibrėžti analizės kryptį, tikslingiau atsakyti į tyrimo iškeltus uždavinius (Bruzgelevičienė, Žadeikaitė, 2006).

Pradėjus kokybinių duomenų rinkimą visų pirma atliktas žvalgomasis tyrimas, kurio metu vykdant sisteminę atranką buvo atrinktos televizijos naujienų laidos. Atrankos atskaitos taškas – pirmoji internetinio žinių archyvo³ laida (2011 05 09), kitos laidos buvo pasirinktos vykdant atrankos žingsnį, kuris į imtį įtraukdavo kas 14-ą televizijos naujienų laidą. Atrankos žingsnio dydis pasirinktas tikslingai, siekiant išvengti tų pačių rizikų reprezentacijų pasikartojimo. Formuojant galutinę tyrimo imtį buvo naudojama teorinė tyrimo vienetų atranka, suteikianti galimybę tyrėjui dar kartą grįžti į tyrimo lauką. Antrame tyrimo duomenų rinkimo etape į imtį buvo įtraukti tik tie naujienų pranešimai, kurie tyrimui teikė kokybiškai naujos informacijos, t. y. juose buvo kalbama apie tas rizikas, kurios iki šiol dar nebuvo paminėtos. Galutinę tyrimo imtį sudarė 94 televizijos naujienų pranešimai, atrinkti iš 50-ies TV3 žinių laidų. Imtis buvo pildoma iki tol, kol buvo pastebėtas duomenų prisotinimo efektas.

Kokybinių duomenų analizė ir rinkimas vyko kaip du integruoti procesai. Duomenų rinkimo metu buvo fiksuojamos tyrėjo išvalgos, leidusios kitame etape palengvinti surinktų empirinių duomenų sistemimą ir kategorizavimą. Kaip teigia Ezzy (2002), kokybinių duomenų rinkimo ir analizės etapų išskirti neįmanoma. Tyrimuose, kurie remiasi grindžiamosios teorijos principais, empirinių duomenų kodavimas yra daugiapakopis procesas. Šis tyrimas – ne išimtis. Strauss

³ Virtualus „TV3 žinios“ laidų archyvas: <http://www.tv3play.lt/program/tv3zinios>

ir Corbin siūlymu (1990, cit. Morkevičiaus ir kt., 2008) analizę tyrėjas pradeda atviru kodavimu, t. y. ieško duomenyse prasmingų sąsajų, bando grupuoti duomenis, kurti pirmines atviras kategorijas. Po atviro kodavimo eina ašinis kodavimas, kurio esmė – iš visų besiformuojančių kategorijų išrinkti, išskirti vieną kategoriją, tapsiančią analizės šerdimi / ašimi. Šiame tyrime duomenų analizės ašį sudaro rizikos raiškos sritį nurodanti teminė empirinių duomenų linija. Likusias kategorijas su pastarąja sieja priežastiniai ryšiai. Paskutiniame duomenų analizės etape buvo atliekamas atrankinis kodavimas, kurio metu aprašoma, kaip galima paaiškinti tarp kategorijų esančių ryšių sudarymą (Židžiūnaitė, Virbalienė, Katiliūtė, 2006, p. 61).

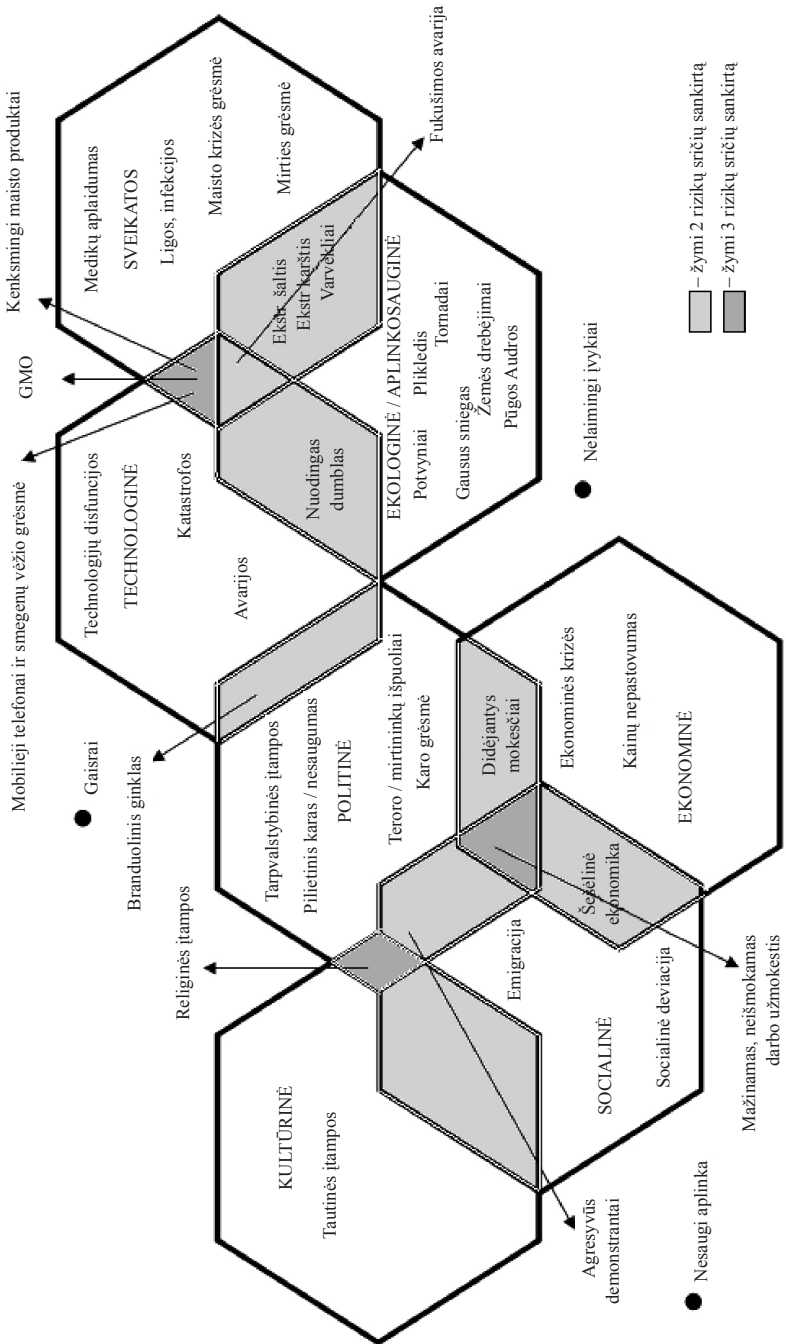
Tyrimo duomenų apdorojimas prasidėjo nuo atrinktų televizijos naujienų pranešimų transkripcijų rengimo, taip siekiant gauti autentiškų duomenų, turinčių tekstinę formą. Kokybinių tyrimo duomenų apdorojimui ir analizei buvo naudojama kompiuterinė programa ATLAS.ti. Prieš pradėdant tyrimą prasminės duomenų kategorijos iš anksto nebuvo numatytos, jos išsikristalizavo daugiapakopio duomenų kodavimo metu. Empiriniai duomenys buvo sisteminami bei koduojami indukcijos būdu išgrynintų kodų ir subkodų pagrindu. Pagrindiniai kokybinio tyrimo metu sukurti prasminiai kodai apėmė šiuos kintamuosius: rizikos raiškos sritį, šaltinius, aukas, rizikos valdysenos subjektus bei naujienos pateikimo ypatybes.

Kiekvieno tyrimo vertė priklauso nuo jo patikimumo ir validumo. Konstruktyvistinė paradigma besiremiančiuose tyrimuose vertinamas pasikliautinumai, kuris parodo, ar ir kaip labai galima pasikliauti tyrimo rezultatais (Morkevičius ir kt., 2008). Šio tyrimo pasikliautinumą buvo siekiama užtikrinti pateikiant išsamius tyrimo etapų ir

procedūrų aprašymus, tyrėjo išvalgas grindžiant autentiškais empiriniais duomenimis, tyrimo objekto analizei taikant skirtingus jo pažinimo būdus bei konsultuojantis su kompetentingais tyrėjais.

Teminė rizikų reprezentacijų įvairovė: tyrimo rezultatų analizė

Šioje straipsnio dalyje yra pristatoma teminė rizikų, reprezentuojamų TV3 žinių laidose, analizė. Trumpai apibendrinant pagrindinius tyrimo radinius galima teigti, jog pasirinktame tyrimo lauke yra pristatomas platus rizikų spektras, apimantis skirtingose srityse esamus pavojus: ekonominėje, politinėje, socialinėje, kultūrinėje, sveikatos, technologinėje, aplinkosauginėje / ekologinėje. Kaip jau buvo minėta straipsnio pradžioje, tyrimo rezultatams pristatyti yra pasitelkiama vizualinė jų pateikimo forma – simbolinis rizikų reprezentacijų žemėlapis (žr. pav.), iliustruojantis analizuotuose pranešimuose pristatomų rizikų įvairovę, atskleidžiamą grindžiamosios teorijos metodologine logika. Šiuo atveju pagrindine duomenų kategorizavimo ašimi tampa rizikos raiškos sritis. Svarbu paminėti, kad sisteminis tyrimo duomenų analizės pateikimas neatspindi absoliutaus rizikų skirstymo pagal įvairias jų sritis, o tik parodo, apie kokias rizikas buvo kalbama tyrimo metu nagrinėtose televizijos naujienų laidose. Analizuojant empirinę medžiagą pastebėta, jog kai kurie pranešimai negali būti vienareikšmiškai priskiriami tik vienai rizikų sričiai, nes jų turinys nusako dvejopą prigimtį turinčius pavojus. Pastarieji žemėlapyje yra vaizduojami intensyvesne spalva, o šių sąsajų reikšmės yra aptariamose diskusinėje straipsnio dalyje. Šiame skyriuje pateikiama tyrimo rezultatų analizė yra plėtojama kelių siužetinių linijų pagrindu,

Pav. Rizikų reprezentacijos naujenu laidose „TV3 žinios“: simbolinis rizikų žemėlapis

aptariant pagrindines rizikos raiškos sritis bei kitus rizikų reprezentacijų tyrimui svarbius kintamuosius: rizikos šaltinius, aukas, valdysenos subjektus ir pan.

Rizika ekonominiame kontekste. Kokybinė pranešimų tekstų analizė leidžia teigti, jog televizijos naujienų laidose yra reprezentuojamos skirtingos ekonominio pobūdžio grėsmės: mokesčių bei kainų nepastovumas, ekonominės krizės grėsmė bei iš jos plaukianti šešėlinės ekonomikos problematika. Televizijos žinių rengėjai, kalbėdami apie lokalias ekonomines rizikas, dažniausiai išreiškia nuogastavimų dėl kainų nepastovumo, pateikdami kritiškus dabartinės situacijos vertinimus, kartu artikuliuodami pesimistines netolimos ateities prognozes: *Pasaulyje maisto ir degalų kainoms sparčiai kopiant aukštyn, Lietuvoje ekonomistai keičia prognozes dėl infliacijos – ji toliau dar labiau augs* (2011 05 09); *5 Lt už litrą populiariausios markės benzino. Tokias kainų aukštumas rodo degalinių švieslentės. Deja, prognozuojama, kad degalai brangs ir toliau* (2012 03 22). Situacijos dramatiškumas yra sustiprinamas akcentuojant gyvenimo lygio bei kainų atitikimo netolygumus, suponuojančius atotrūkį tarp poreikių ir jų įgyvendinimą apribojančių realių individų galimybių: *Pagal lietuvišką algą tokios benzino kainos, regis, neįkandamos ir iš tiesų naftos produktais prekiaujantys verslininkai sako, kad pabrangus benzinui jo pardavimai degalinėse smarkiai mažėja* (2012 03 22).

Pagrindinės vietinių ekonominių rizikų aukos – socialiai pažeidžiami asmenys, būtent pensinio amžiaus ar periferijoje gyvenantys individai: *Pensininkai ir kiti socialiai pažeidžiami asmenys* (2011 08 23); *Mažiausių miestelių skurdžiausi gyventojai* (2011 05 09). Ekonomikos ekspertai /

analitikai šio tyrimo atveju yra pagrindinė kalbėtojų grupė, išpėjanti apie galimą grėsmę arba konstatuojanti jau egzistuojančias problemas: *Ekonomistai išpėja* (2011 05 09); *Finansų analitikai spėja* (2011 05 09). Analizuojant rizikos pranešimų turinį galima pastebėti pristatomą valdymo organų bejėgiškumą, kylantį iš ekonominio valstybės saugumo trūkumo: *Pasak ekonomistų, vyriausybė šiuo atveju bejėgė sustabdyti kainų kilimą ar jį kompensuoti savo piliečiam, mat biudžeto deficitas ir taip didžiulis* (2011 05 09). Anot Rinkevičiaus, dėl realių sunkumų patirties pereinant į rinkos institucinę sandarą (bankų žlugimas, indėlių nuvertėjimas, korupcija, organizuotas nusikalstamumas, šešėlinė privatizacija, kontrabanda ir kt.) visuomenėje mažta pasitikėjimas liberalios rinkos institucijomis (2002).

Likusios ekonominių rizikų reprezentacijos dažniau persikelia į globalią erdvę ir suponuoja ekonominės krizės pavojų. Pasaulinis rinkų susietumas iškelia bendrus pavojus, kurie veikia visus tinkle esančius dalyvius. Graikijos ekonominė krizė – viena pagrindinių ašių, apie kurią sukasi reporterių kalba pristatant užsienio ekonomikos grėsmes. Šiuo atveju pabrėžiamas šalių susietumas bei kiekvienos iš jų indėlis į bendrą, globalią ekonominę gerovę: *Tačiau žlugusi vyriausybė dar labiau priartins Graikiją prie bankroto, kurio labiau nei graikai bijo kitos euro narės, kurios kalba, jog žlugus Graikijai, žlugtų visa Europos ekonomika* (2011 12 08). Ekonominės krizės rizika visgi išlieka aktuali ir Lietuvos visuomenės gyventojams: *Vis garsiau kalbant apie naują krizės bangą, dalis ekonomistų tikina, kad ji greičiausiai šalį aplenks. Tačiau ekspertams nerimą kelia valstybės skolos, mat kitąmet jos gali dar padidėti <...> Iš krizės Lietuvos ekono-*

miką ištempęs eksportas po truputį stoja. Vis daugiau įmonės sako, kad užsienio šalių užsakymų mažėja. Dveju metų finansų prognozes pateikę Lietuvos ekonomistai tvirtina, kad yra 30 procentų tikimybė, kad šalį ištiks recesija, tačiau dvigubai daugiau šansų, kad ūkio augimas tik sulėtės (2011 08 23). Kaip teigia Chakravartty ir Downing, žiniasklaida atlieka reikšmingą vaidmenį pristatant ekonomines krizes bei nurodant jų vertinimo debatų parametrus, temas, kurios iškelia tiek lyginamuosius, tiek istorinius klausimus (2010).

Televizijos laidų rengėjai siekdami sustiprinti arba, priešingai – susilpninti pateikiamo pranešimo pajautą, naudoja įvairias technikas, apimančias tiek verbalinę, tiek vizualinę retoriką. Pranešimuose, pristatančiuose informaciją apie ekonomines grėsmes, taip pat yra pateikiami įvairūs vaizdiniai: dėl ekonominės krizės išgyvenantys individai, politinės galios turėtojai, statistinę medžiagą artikuliuojantys paveikslai ir pan. Naujienų rengėjai, kalbėdami apie kainų nepastovumą, šio probleminio aspekto intensyvumą perteikia pasitelkdami retorines priemones, pavyzdžiui: *Benzino kainos Lietuvoje šoka tikrą pasiutpolkę* (2012 03 22); *Kainos kyla lyg ant mielių* (2011 05 09).

*Rizika politiniame ir kultūriniam kontekste*⁴. Televizijos žinios vis dar išlieka vienu populiariausių informacijos šaltinių, iš kurių didžioji visuomenės dalis sužino apie politines aktualijas (Nacos, Yaeli Bloch-Elkon, Shapiro, 2011). Bauman teigimu, nūdienos sąlygomis tarpvalstybi-

nės politikos veikia tarsi teatras „globalioje scenoje“, ta politika, kariniais konfliktais, derybomis arba vienaip ir kitaip pirmiausia siekiama nubrėžti ir išlaikyti sienas, atskiriančias ir aptveriančias kiekvienos valstybės juridinį ir vykdomąjį suverenitetą (2002).

Kaip teigia Ekberg, rizikos visuomenės rizikos yra politinių sprendimų produktai, kitaip tariant – galios santykių išraiška (2004). Kokybinė pranešimų analizė parodė, jog televizijos naujienų laidose su politinėmis rizikomis žiūrovai yra supažindinami pristatant istorijas apie tarpvalstybines įtampas, karo grėsmę, pilietinį karą / nesaugumą bei teroro / mirtininkų išpuolius. Televizijos žinių rengėjai politinei sričiai priskiriamas rizikas įvardija vartodami įvairias apibrėžtis: *Kruviną išpuolį* (2011 06 25); *Branduolinę galią* (2011 11 06); *Karinio smūgio* (2011 11 06); *Nesiliaujančio smurto* (2012 02 10); *Virtinę sprogimų* (2012 02 23). Politinės rizikos pristatomos kaip interesų konfliktų išdava. Kalbant apie tarpvalstybines įtampas yra formuojamos priešpriešų pozicijos: Kinija–Japonija, Lietuva–Baltarusija, Rusija–Vakarai, su vedančia šalimi JAV: *Dėl pliušinių meškiukų skandalo Lietuva sulaukė atviro Baltarusijos prezidento grasinimo. A. Lukašenka pareiškė, esą Lietuvai maža nepasirodys, jei šalis nesuteiks visos baltarusių reikalaujamos informacijos apie incidentą, kai švedų lektuvus iš Lietuvos pusės įsibrovė į Baltarusijos oro <...> [Baltarusijos prezidentas] – Lietuvoje tegu netupi kaip pelytės po šluota. Jie mums turi atsakyti, kodėl suteikė savo teritoriją sienos pažeidimui. Kam kam, o jau Lietuvai dėl to maža nepasirodys* (2012 08 09).

Šiam rizikų pogrupiui taip pat galima priskirti pranešimus, kuriuose yra kalbama

⁴ Tyrimo metu pranešimų, perteikiančių informaciją apie kultūrinę riziką, buvo aptikta retai. Turinio prasme šie pranešimai buvo susipynę su politinėmis grėsmėmis, tad analizės metu kultūrinės rizikos yra pristatomos jas siejant su politinėmis grėsmėmis.

apie tautines įtampas, pavyzdžiui, lietuvių ir lenkų konfrontaciją: *Lenkijoje nesiliauja nacionalistiniai išpuoliai prieš lietuvius. Praėjus vos parai po incidento Punske, kai buvo išniekinti lietuviškų vietovardžių pavadinimai ir paminklas, naujas išpuolis įvykdytas Seinų valsčiuje. Čia nukentėjo dar vienas paminklinis akmuo, skirtas poetui Albinui Žukauskui* (2011 08 23). Nors šios rizikos gali būti priskiriamos kultūrinei dimensijai, nusakančiai tautines įtampas, tačiau pastarosios turi ir politinių bruožų.

Atsižvelgiant į analizuotų pranešimų turinį galima teigti, jog politinių rizikų egzistavimą įgalina įvairūs šaltiniai, tiek valstybių interesų nesutapimai, tiek mobilizuoti individai ar pavieniai asmenys – teroristai / mirtininkai: *Iranui ir toliau demonstruojant savo branduolinę galią* (2011 11 06); *Savižudžio išpuolis* (2011 06 25); *Kruvinus išpuolius Norvegijoje įvykdęs Andersas Breivikas* (2011 07 26); *23 m. radikalių pažiūrų islamisto* (2012 03 22) ir kt. Pastebima, kad perteikiant informaciją apie mirtininkų / teroristų išpuolius akcentai dedami ties aukų skaičiaus statistika: *Irake vėl nugriaudėjo virtinė sprogimų net šešiose šalies provincijose ir sostinėje sprogusios bombos nusinešė per 80 gyvybių, dar mažiausiai 300 žmonių buvo sužeisti* (2012 06 13).

Kaip teigia Waugh, teroristai gali turėti politinius, ekonominius, socialinius ar kultūrinius tikslus, pavyzdžiui, susijusius su religija (2007). Tyrimo metu taip pat buvo aptikti pranešimai, suponuojantys kultūrinės ir politinės grėsmes, perteikiamas religinio teroro forma: *Šįryt per virtinę sprogimų šalyje žuvo mažiausiai 60 žmonių, dešimtys sužeista. Pranešama, kad prie išpuolio prisidėjo su Al Qaeda susijusios musulmonų sunitų bendruomenės <...> ten žuvo mažiausiai 32 žmonės, nukentėjo*

policijos pareigūnai, į darbą skubėję miesto gyventojai ir prekybos vietose susibūrę žmonės <...> Būgštaujama, kad nesutarimai tarp skirtingas islamo atšakas išpažįstančių irakiečių gali įplieksti religinio smurto bangą, kuri prieš 6 m. nusinešė tūkstančius gyvybių (2012 02 23). Analizuojant pranešimus pastebima, jog dauguma jų perteikia informaciją apie islamo atstovų išpuolius, tad galima teigti, jog tai padeda žiniasklaidai kurti stereotipinį tam tikros visuomenės paveikslą, kuriame pakankamai svariai reikšmę įgyja būtent negatyvūs jos narių vertinimai. Pasak Beck, terorizmo grėsmė, be abejo, yra kuriama ir globalios medijos (2002). Bendruoju požiūriu galima teigti, jog politinės rizikos „kerta“ nacionalines ribas ir reikalauja globalios visuomenės pastangų sprendžiant probleminius klausimus. Kalbant apie šių rizikų valdyseną, galima teigti, jog dalyje pranešimų yra konstatuojama, kad už rizikos valdymą atsakingos institucijos nesugebėjo „užbėgti įvykiams už akių“: *Priekaištai Prancūzijos policijai. Ji turėjo įrašų apie nusikaltėlių nuo 2010-ųjų. Buvo nemažai signalų, kad jis planuoja nusikaltimus* (2012 03 22), arba priešingai – norėdamos išvengti potencialių grėsmių, jos jau vykdo rizikos prevenciją: *Siekdamas užkirsti kelią galimiems panašiams išpuoliams, Europolas intensyviai ieško Breiviko bendraminčių ir mėgina nustatyti jo ryšius su ultradešinišiomis grupuotėmis visoje Europoje* (2011 07 26).

Televizijos žinių rengėjai kalbėdami apie politines rizikas naudoja retorines priemones. Vienos jų apima metaforiškus tiek žinių vedėjo, tiek reporterių pasisakymus: *Griaudėja sprogimai ir važinėja tankai* (2012 02 10); *Kruvinas ketvirtadienis Irake* (2012 02 23); *Skambina pavojaus varpais* (2012 06 13). Rizikų reprezenta-

cijas taip pat lydi ir ne mažiau iškalbingi vaizdiniai, kuriuose žiūrovui yra pateikiamos sprogimų vietų, aukų, rizikos valdymą kontroliuojančių institucijų ir kt. iliustracijos. Anot Svendsen, naujienų vertybėms svarbiau yra ne pavojaus rimtumas, bet tai, kad jį pristatanti naujiena būtų jaudinanti (2008).

Rizika socialiniame kontekste. Pasak Douglas ir Lianos, teoriškai analizuojant nūdienos kapitalistines visuomenes, rizika ir pavojai iš nuošalės persikėlė į centrinę poziciją. Pasaulis, gamtos ir socialinis, atrodo kur kas pavojingesnė vieta nei kada nors anksčiau (2000). Tyrimo duomenys parodė, jog naujienų kūrėjai perteikdami informaciją kuria ir atitinkamą socialinių rizikų portretą. Pristatomas socialines rizikas galima suskirstyti į dvi pagrindines kategorijas: viena iš jų apima grėsmes, kylančias dėl individų deviantinio elgesio, kita – rizikas, kurias sukelia socialinės apsaugos politikos netolygumai.

Analizuoti naujienų pranešimai dažniausiai remiasi viena iš labai paplitusių naujienų rašymo formulių – apverstos piramidės principu. Šios formulės esmė yra svarbiausią informaciją pateikti pranešimo pradžioje, o tada pridėti mažiau svarbią (Potter, 2005). Šis principas ypač gerai atsisikleidžia naujienų tekstuose, kalbančiuose apie socialinę deviaciją. Pristatant individų įvykdytus nusikaltimus dėmesys dažnai telkiamas ne į aukų skaičių, o į tam tikras detales: aukos apibūdinimą, jos ryšius su deviantu, nusikaltimo motyvus, aplinkybes ir pan.: *JAV nunuodytas vyras, prieš mėnesį laimėjęs milijoną dolerių – pustrėčio milijono litų. Prieš atsiimdamas laimėjimą, 46 m. emigrantas iš Indijos Rojus Kanas, blogai pasijutęs, buvo nugabentas į ligoninę* (2013 01 08). Šioje rizikų kategorijoje taip pat galima pastebėti tam tikrų stereotipų

formavimo užuomazgas. Pristatant informaciją apie įvairius nusikaltimus, įvykdytus Jungtinėse Amerikos Valstijose, pastarieji yra traktuojami kaip įprasta ir nestebinanti JAV visuomenės gyvenimo dalis: *Jungtinėse Valstijose šiviai nesiliauja aidėti net per šventes* (2012 12 25). Paradoksalu, tačiau, pasak Beedie ir Bourne (2005, p. 334), žmonės turi neapsakomą apetitą istorijoms, kurios susijusios su kentėjimu ir tragedijomis.

Dar vienas rizikų pogrupis, kaip jau buvo minėta, nusako rizikas, kylančias iš socialinio saugumo trūkumo: darbo užmokesčio mažinimą, darbo vietos praradimo galimybę ar socialinės paramos netolygumus. Šiuo atveju pristatomos rizikos ir grėsmės dažniausiai apima tam tikrų profesinių grupių darbo užmokesčio klausimus bei socialinės apsaugos spragas: *Nauji mokslo metai pedagogams žada mažesnes algas, o kai kuriems net nedarbą. Vyriausybė palaimino švietimo ir mokslo ministerijos parengtą taupymo planą, pagal kurį savivaldybės sulauks mažiau lėšų <...> pačios savivaldybės galės spręsti, kaip taupyti: karpant algas ar atleidžiant mokytojus* (2012 12 28). Pateiktose autentiškose naujienų iškarpose susikerta kelios rizikų sritys: socialinės, ekonominės ir politinės. Šiuo atveju politiniai sprendimai stimuliuoja pokyčius, kurie dažniausiai pasireiškia ekonominių individų galimybių apribojimu ir galiausiai turi socialinį poveikį. Socialinio nesaugumo šaltiniai dažnai siejami su lėšų trūkumo problema, verčiančia valdžios atstovus priimti nepopuliarius sprendimus, o darbuotojų grupės arba socialinės paramos gavėjai yra įkūnijami į aukų vaidmenį: *Savo ruožtu vyriausybė ir finansų ministerija pareiškė, kad pinigų trūksta visiems, todėl teisėjai turi versti iš to, kas jiems skirta* (2011 10 04).

Dar viena siužetinė linija apima emigracijos reiškinį bei sparčiai didėjančius išvykstančių asmenų mastus, šią problemą leidžiančius suvokti kaip Lietuvos ateities grėsmę: *Lietuvoje ir toliau nemažėja ir emigruojančių, ypač į Vokietiją. Dalis autobusų bendrovių dėl išaugusio keleivių srauto jau didina reišius. Vėžėjų teigimu, per pastaruosius mėnesius į Vokietiją išvyko 40 proc. lietuvių daugiau nei pernai tuo pat metu. Beveik pusė jų bilietą pirko tik į vieną Vokietijos pusę* (2011 05 09).

Rizika sveikatos kontekste. Beveik kiekvieną dieną skaitydami laikraščius, klausydamiesi radijo ar žiūrėdami televiziją susiduriame su grėsmėmis mūsų saugumui, sveikatai ir gerovei (Bennett, 2008). Analizuoti televizijos naujienų pranešimai perteikė informaciją ir apie glūdinčias sveikatos grėsmes. Sveikatą suvokiant kaip vieną didžiausių žmogaus vertybių bei gyvenimo kokybės veiksnių, galima nesunkiai atpažinti pastarosios aktualumą ir baimę dėl galimybės ją prarasti. Šiame kontekste apie ligas bei sveikatą verta kalbėti žvelgiant iš socialinio konstruktyvizmo prieigos, ją suvokiant kaip socialinį konstruktą (Berger, Luckman, 1999).

Tyrimo atveju sveikatos sričiai priskiriamos rizikos ir grėsmės suponuoja dvejojo pobūdžio poveikį: sveikatos sutrikdymą, kraštutiniu atveju – mirtį. Televizijos žinių rengėjai, pristatydami minėtos tematikos naujienas, grėsmes apibrėžia įvairiais terminais: *Užsikrėtusiųjų žarnyno infekcija* (2011 05 08); *Pavojų susirgti smegenų vėžiu* (2011 05 08); *Neišstiktų šilumos smūgis* (2011 06 06); *Kenkia sveikatai* (2011 09 20) ir kt. Visi jie vienaip ar kitaip praneša apie potencialią grėsmę arba informuoja apie jau esamus rizikos padarinius. Atsižvelgiant į tyrimo metu analizuotus tekstus, galima

teigti, jog kai kuriuose iš jų yra formuojamas „maisto kaip nuodų“ požiūris. Šiuo atveju rizikos šaltinį atstoja maisto produktai: *Šalies mokslininkai pavišino tyrimo rezultatus, privertusius sunerimti genetiškai modifikuotą maistą valgančius žmones. Net dvejus metus tokiu maistu šertos laboratorinės žiurkės apaugo didžiuliais navikais* (2012 09 20). Pasak Svendsen, baimė dažnai yra siejama su maistu. Maisto saugumas yra nuolatinė medijų tema (2008). Kalbant apie maistą ne tik išreiškiamos abejonės dėl jo poveikio sveikatai, bet kartu ir pateikiamos užuominos apie ateities grėsmę – galimą maisto krizę: *Vienas Estijos gyvūnijos žinovas prognozuoja, kad vabalai artimiausią dešimtmetį gali tapti kasdieniu estų maistu <...> kadangi pasauliui, anot jo, gresia maisto krizė* (2011 09 23). Pavojai sveikatai taip pat yra siejami su sezoniniais ligų proveržiais: *Gripas šalyje glemžiasi gyvybes. Kaune nuo šios ligos komplikacijų mirė 12 metų mergaitė. Mieste paskelbta gripo epidemija, mat sergančiųjų yra daugiau nei 4000. Laikantis speigui daugėja peršalusių ir galūnes nušalusių žmonių* (2013 01 22). Pranešimuose, pateikiančiuose minėto pobūdžio informaciją, dažnai žiūrovams taip pat pateikiamos tam tikros atsakingų institucijų rekomendacijos, leidžiančios sumažinti rizikos susirgti tikimybę: *Visuomenės sveikatos specialistai gyventojams rekomenduoja* (2013 01 22).

Sveikatos sričiai priskiriamos rizikos taip pat yra susijusios su technologinėmis grėsmėmis, pavyzdžiui, kalbant apie mobiliųjų telefonų įtaką ir smegenų vėžio grėsmę: *Tyrimai rodo, kad jie [mob. telefonai] gali padidinti pavojų susirgti smegenų vėžiu, tačiau Lietuvos specialistai pažymi, kad mobiliųjų telefonų spinduliuotė kur kas mažesnė už buityje plačiai naudojamų mi-*

krobanginių ar kompiuterių (2011 05 08). Pranešimuose, kuriuose yra kalbama apie sveikatos grėsmes, pastebimas atsakingų institucijų aktyvumas: *Pasaulio sveikatos organizacija pavojaus varpais skambina dėl mobiliųjų telefonų* (2011 05 08); *Apie mirtį sėjantį čekišką alkoholį nuolat informuojamas Briuselis, taip pat svarstoma galimybė sustabdyti visų stipriųjų gėrimų eksportą iš Čekijos* (2012 09 20). Kalbant apie įvairių produktų ar technologijų poveikį remiamasi ir mokslo atstovų autoritetu: *Šalies mokslininkai paviešino tyrimo rezultatus, privertusius sunerimti* (2012 09 20); *Pasaulinės sveikatos organizacijos mokslininkai sutinka* (2011 05 08).

Sveikatos rizikų iliustracijose žinių rengėjai pateikia įvairią informaciją, vaizduojančią rizikų šaltinius, aukas bei akivaizdžius rizikų padarinius. Tačiau taip pat galima teigti, jog sveikatos rizikos daugeliu atvejų egzistuoja kaip nematomi pavojai, kuriuos žiūrovams suvokti be akivaizdžių įrodymų yra pakankamai sunku. Svendsen pažymi, jog medicininės technologijos taip pat mus verčia bijoti, nes galime sirgti net nejausdami apskritai jokių simptomų. Tad šiuo atveju ligos praranda matomą formą ir tampa nepastebimos (2008).

Rizika technologiniame kontekste. Technologijos nūdienos visuomenėje atlieka itin svarbų vaidmenį. Tačiau atsižvelgiant į televizijos žinių tekstų analizę galima teigti, kad technologijos ne tik padeda, bet ir kelia grėsmę, kurią iš anksto įvertinti dažnai yra sunku. Atsižvelgdami į Giddens išvalgas, technologines rizikas galime apibrėžti dirbtinių grėsmių terminu (1999). Analizuojant televizijos naujienų pranešimus nustatyta, kad juose žiūrovai yra supažindinami su įvairiomis technologinėmis grėsmėmis ir rizikomis: tech-

nologijų disfunkcijomis, technologinėmis avarijomis, katastrofomis, branduoliniais pavojais. Autentiški pastarųjų apibrėžimai taip pat yra gana įvairūs: *Fukušimos avarijos* (2011 07 14); *Skaudžių eismo nelaimių* (2011 08 29); *Iki nelaimės* (2012 01 14); *Lėktuvo katastrofa* (2012 04 02).

Kalbant apie vietines grėsmes galima pastebėti, kad kai kuriais atvejais skaudžios avarijos pristatomos kaip įprasta Lietuvos visuomenės gyvenimo dalis: *Lietuviška kasdienybė. Praėjusi para mūsų šalyje paženklinta skaudžių eismo nelaimių* (2011 08 29). Televizijos žinių rengėjai pristatydami minėto pobūdžio istorijas taip pat nevengia įvairių metaforiškų posakių: *Motociklininkas nespėjo sustabdyti savo plieninio žirgo* (2011 08 29). Kai kurie televizijos naujienų laidose pateikiami pranešimų naratyvai yra dramatinizuojami. Pavyzdžiui, kalbant apie technologinę katastrofą yra pasitelkiama Titaniko metafora: *Tragiškai baigėsi po viduržiemio jūrą plaukiojusio kruizinio laivo kelionė. Netoli Italijos krantų ant sekumos užplaukęs laivas ėmė skęsti. Jame buvo daugiau kaip 4000 keleivių ir įgulos narių, žuvo mažiausiai trys žmonės, dar apie 70 dingo, dešimtys buvo sužeisti, kai kurie jų – sunkiai <...> Tuo metu daugelis kruizo keleivių rengėsi vakarieniauti, apsirengę lengvais, puošniais rūbais, jie nesitikėjo, kad netrukus privalės evakuotis. Staiga dingus elektrai, laive kilo tikras chaosas. Liudininkų teigimu, daugelį žmonių ištiko isterija, vaizdai esą priminė filmo Titanikas scenas. Kai kurie keleiviai, apimti panikos, šoko iš laivo ir bandė patys pasiekti Džiulijos salą* (2012 01 14).

Televizijos naujienų rengėjai vaizdingais pasakojimais tarsi kuria įvykių projekcijas žiūrovų mintyse. Tam, kad būtų lengviau sukelti norimą jauseną, naudojami žiūrovams

pažįstami simboliniai kodai, šiuo atveju – primenama Titaniko tragedija. Žvelgiant iš socialinės reprezentacijų teorijos perspektyvos galima teigti, kad pateiktame pavyzdyje yra naudojama įtvirtinimo (angl. *anchoring*) technika, naują idėją susiejanti su jau žinomu kontekstu (Hoijer, 2011).

Dalis į tyrimo imtį patekusių pranešimų kalba apie branduolines grėsmes, kurių poveikis suponuoja makrolygmens pavojų: *Naują atominę jėgainę Lietuvoje statys japonų kompanija „Hitachi“ <...> Tuo metu energetikos ekspertai sako, kad amerikiečių reaktoriai pažangesni už japonų, o šių ketinamo statyti reaktoriaus Lietuvoje, tik senesnės kartos, buvo ir Fukušimos atominėje jėgainėje* (2011 07 14). Šiuo atveju galima pastebėti žinių kūrėjų aliuzijas į Rytų šalių neigiamas patirtis, kurios, prisimenant Japonijos branduolinę katastrofą, žiūrovų mintyse gali tapti hiperbolizuotos. Tad branduolinę grėsmę suponuojančios technologijos susiduria su „technologinės stigmatizacijos“ terminu, galinčiu sukelti visuomenės protestą tam tikrų technologijų atžvilgiu (Flynn, Slovic, Kunreuther, 2001).

Technologinių grėsmių padarinių likvidavimas bei ateities perspektyvų numatymas analizuotų pranešimų atveju dažniausiai yra pavedamas specialiosioms tarnyboms ir mokslininkų grupėms: *Ant uolų netoli Džiulijos salos įstrigusiam kruiziniam laive toliau darbuojasi narai* (2012 01 28); *Ugniagesiai prašo gyventojų* (2011 09 23); *Italijos mokslininkai jau apskaičiavo* (2011 09 23). Žinių rengėjai taip pat pateikia kritiką, artikuliuojančią minėtų subjektų darbo kokybės netolygumus: *Atsakomybės dėl nelaimės našta tenka oro uosto medikams, kurie prieš skrydį neatliko įgulai privalomo sveikatos patikrinimo. Lakūnams nebuvo pamatuotas*

kraujospūdis, nepatikrinta, ar jų kraujyje nėra alkoholio (2012 04 02). Pranešimai, reprezentuojantys technologines grėsmes, taip pat pateikia vizualinį įvykių pristatymą, kuris dažnai apima iškalbingus vaizdinius: *neatpažįstamai suniokotas technologijas (automobilius, lėktuvus), incidentų metu sužeistus asmenis bei juos gelbėjančius specialiujų tarnybų darbuotojus*. Kalbant apie platesniu poveikio lygmeniu pasižyminčias technologijas, pavyzdžiui, atominės jėgainės avarijos grėsmę, pranešimuose šalia kitų vaizdinių taip pat figūruoja ir politinių sprendimų priėmėjai, sustiprinant pastarųjų rankose koncentruojamos galios pajautą.

Rizika ekologiniame / aplinkosauginiame kontekste. Rizikos, kaip sociologijos mokslo objekto, analizė yra siejama su išaugusiu susidomėjimu antropogeninių veiksnių įtaka gyvenamajai aplinkai. Tik nedidelė analizuotų rizikos pranešimų dalis suponuoja gamtai keliamą pavojų, o ne individų baimę stiprinančias grėsmes: *Neištikų šilumos smūgis* (2011 06 06); *Stichijos* (2011 11 06); *Galinga audra* (2012 07 12); *Magnetinė audra* (2012 03 08); *Žemės drebėjimas* (2012 05 21); *Tornadai* (2012 06 13); *Ekologinė katastrofa* (2011 10 21). Ekologinei / aplinkosauginei sričiai priskiriamas grėsmes vienija jas stimuliuojantis šaltinis – ekstremalios oro sąlygos. Remiantis Giddens (2005, p. 74) terminologija, pastarąsias galima apibūdinti kaip išorines grėsmes, apimančias natūralius, iš gamtos kylančius pavojus: tornadus, audras, žemės drebėjimus, plikledžius, pūgas, ekstremalų karštį / šaltį ir pan. Šiai kategorijai priskiriamos rizikos dažniausiai apima dabarties pavojus, kurių poveikis pasireiškia mezolygmeniu, t. y. veikiant tam tikrą teritoriją gyventojus. Gamta ir jos keliamos išorinės grėsmės

pristatomos kaip keliančios pavojų individų sveikatai, aplinkai, turtui. Televizijos žinių rengėjai yra linkę pabrėžti ekologinių / aplinkosauginių rizikų apraiškų neįprastumą, sezoniškumo ar vietos atžvilgiu: *Kad tornadai siaučia JAV, nieko nestebina, tačiau, kai stichija ėmė siausti Italijoje, ne vienam teko pasitiksinti, ar ne sapnuoja. Su mėgėjiška kamera buvo užfiksuotas per Venecijos įlankoje esančią Sant Erasmo salą praūžęs galingas viesulas* (2012 06 13).

Aptariamai sričiai priskiriamos rizikos taip pat glaudžiai susisieja su sveikatos pavojais. Pabrėžiama tam tikrų individų grupių (mokslininkų, medikų ir kt.) baimė dėl galimų rizikos padarinių: *Saulė atakuoja Žemę. Gausybė spindulių pliūpsnių, pasiekusių Lietuvą ir kitas šalis, sukėlė magnetinę audrą. Medikai jau griebiasi už galvų <...> mokslininkai baiminasi, kad gali sutrikti elektros tiekimas ir sugesti įvairūs prietaisai* (2012 03 08). Taip pat nurodoma, kad ateityje įvairių ekstremalių oro sąlygų daugės: *Tokių galingų audrų esą tik daugės* (2012 03 08). Įvairios ekologinės / aplinkosauginės rizikos įsameninamos, pristatant hiperbolizuotus jų aukų išgyvenimus, taip apeliuojant į žiūrovų emocingumą, atjautos instinktus: *Drebėjimas nusinešė setynių žmonių gyvybes. 3000 žmonių iš gyvenviečių Feraros ir Modenos rajone reikalingi laikini būstai <...> [kalbinamas nukentėjusiųs] „Negalėjau išlipti iš lovos dėl stiprių virpesių. Aš, mano vyras ir sūnus gulėjome kartu, sakėme, kad pasaulį paliksime kartu. Negalėjau išlipti iš lovos, ji pernelyg drebėjo. Kai trumpam liovėsi, be drabužių, tokie kaip stovime, pasprukome į lauką, bet žemė vėl drebėjo* (2012 05 21).

Pranešimuose, kuriuose kalbama apie galimą / esamą pavojų gamtinei aplinkai, yra pabrėžiamas suinteresuotų grupių neri-

mas dėl situacijos pablogėjimo: *Dėl to ypač nerimauja aplinkosaugininkai <...> kol kas aplink laivą buvo rasta nedaug teršalų, tačiau baiminamasi, kad audra juos gali dar labiau išjudinti ir likęs kuras išsilies į jūrą* (2012 01 28). Kalbant apie aplinkosauginių / ekologinių rizikų valdymą ne visuomet tampa aišku, kas turėtų rūpintis rizikos prevencija arba jau esamų padarinių šalinimu: *Tačiau, kas turi pasirūpinti varveklių pašalinimu, neaišku. Civilinės saugos specialistai tikina, kad tai namų administratorių reikalas, ir graso baudomis. Šie teisinasi neturintys tam lėšų, o gyventojai juokauja, kad vienintelis būdas apsisaugoti – nešioti šalmus <...> Nors pastato savininkas ar administratorius privalo nudaužyti varveklis, gyventojai sako netikintys, kad tuo kas nors rūpinasi, ir tiesiog greičiau prabėga pro tokius šalčio sukurtus durklus* (2012 01 28). Analizuojant pranešimus pastebima nuogaštavimų dėl institucijų, atsakingų už rizikos valdymą, bejėgiškumo, kuris atsiranda, pavyzdžiui, dėl darbo priemonių stygiaus bei verčia kooperuotis su kitomis organizacijomis: *Portugalijos ugniagesiai nesusitvarko su šalyje siaučiančiais miškų gaisrais. Šalyje trūksta įrangos gaisrams gesinti* (2012 09 04).

Aplinkosauginės / ekologinės srities grėsmių reprezentacijos pasižymi stipria emocine įkrova, kurią pasiekti padeda žinių rengėjų vaizdinga kalba bei vizualinės priemonės. Rizikoms ir grėsmėms apibūdinti vartojamos metaforos ir būdvardžiai sustiprina rizikos šaltinio įvaizdį: *Šalčio sukurtus durklus* (2012 01 28); *Saulė atakuoja Žemę* (2012 03 08); *Saulė spjaudosi įmagnetintų spindulių pliūpsniais* (2012 03 08). Vaizdinga kalba taip pat įspėja apie saugumo stokojančią aplinką: *Mirtinas pavojus šiomis dienomis tyko* (2012 01 28). Šiuos

pranešimus lydintys dažniausi vaizdiniai – stebinamai nusiaubti gyvenamieji namai ar ištisos gyvenvietės, panikos ištikti nelaimės epicentre esantys individai, sužeistieji bei juos gelbėjantys specialistai.

Atliekant kokybinę tyrimo duomenų analizę pranešimuose taip pat buvo aptiktos „kitos“ rizikos, kurios atsižvelgiant į jų turinio išskirtinumą nebuvo priskirtos konkrečiai teminei rizikos sričiai. Šias rizikas nusako tie žinių pranešimai, kuriuose buvo kalbama apie nesaugią aplinką, neįprastus nelaimingus įvykius, gaisrus. Tačiau straipsnyje tos rizikos plačiau neapartiamos.

Apibendrinimas ir tyrimo apribojimai

Pasirinktame tyrimo lauke yra pristatomas platus rizikų spektras, apimantis pavojus, tykančius skirtingose srityse: ekonominėje, politinėje, socialinėje, kultūrinėje, sveikatos, technologinėje, aplinkosauginėje / ekologinėje. Nors didžioji dalis rizikų reprezentacijų artikuliuoja konkrečią jų raiškos sritį, dalis jų vis dėlto yra kompleksiškos bei reikalauja integruoto vertinimo.

Skirtingoms sritims priskiriamoms grėsmėms yra būdingi skirtingi rizikos šaltiniai, aukos, valdysenos subjektai. Ekonominių grėsmių poveikį, pasak televizijos naujienų rengėjų, labiausiai jaučia / turėtų pajauti socialiai pažeidžiamesni asmenys (pensinio amžiaus individai, kaimo vietovių gyventojai). Šių rizikų valdysenos vaidmuo yra priskiriamas specialistams / ekspertams bei valstybės valdymo organams. Politines rizikas skatina tiek interesų konfliktai, tiek pavieniai ar mobilizuoti individai. Politinių rizikų valdymas yra siejamas su kontrolės mechanizmu, specialiųjų tarnybų bei valstybę valdančių institucijų funkcijomis.

Socialines rizikas keliantys šaltiniai taip pat įvairuoja, pradedant deviantiniu elgesiu bei persikeliant į mezolygmenį, apimančių įvairių institucijų disfunkcijas. Socialinių rizikų aukų vaidmuo analizuotų pranešimų atveju yra priskiriamas nukentėjusiems pavieniams individams, socialinėms grupėms. Sveikatos grėsmės kyla iš įvairių šaltinių: maisto produktų, ligų, teršalų, technologijų, o kai kuriais atvejais – ir dėl nežinomų priežasčių. Kaip rodo televizijos pranešimų tekstai, sveikatos rizikų aukomis gali tapti tam tikrų produktų vartotojai, technologijų naudotojai, ligoniai ir pan. Šių grėsmių prevencija, esamų padarinių likvidavimu yra suinteresuotos atsakingos institucijos, mokslininkai, specialistai. Paradoksalu, tačiau kai kuriais atvejais specialistai (pvz., medikai) tampa ne tik rizikos valdymo subjektais, bet ir jos šaltiniais.

Technologijos yra ne tik priemonė individų tikslams pasiekti, bet ir jiems grėsmę keliantis šaltinis. Šiuo atveju rizika yra pristatoma žvelgiant iš branduolinių grėsmių, technologinių avarių / katastrofų ir technologinių disfunkcijų perspektyvos. Technologinių grėsmių priežastys taip pat ne visuomet yra identifikuojamos. Šių rizikų aukomis dažniausiai įvardijami technologijų naudotojai: keleiviai, mobilųjų telefonų savininkai ir pan. Aplinkosauginėje / ekologinėje srityje reprezentuojamos grėsmės dažniausiai pristatomos istorijomis apie gamtos žalą individams, rečiau žmonių veiksmai yra įvardijami kaip ekologinių rizikų šaltinis. Šių rizikų šaltinių įvairovė galima apibendrinti ekstremalių oro sąlygų terminu. Aplinkosauginės / ekologinės grėsmės dažniausiai neigiamai veikia individų grupes, sutelktas gyvenamosios vietos pagrindu. Šių rizikų valdysena yra susijusi su įvairioms kategorijoms atstovaujančių

subjektų veiksmis: valstybės, savivaldos atstovais, specialistais, mokslininkais ir specialiųjų tarnybų darbuotojais.

Didžioji dalis pranešimų informuoja apie dabarties įvykius, pasižyminčius mikrolygmens poveikiu. Siekdami sustiprinti arba susilpninti pateikiamo pranešimo pajautą, žinių rengėjai vartoja vizualinę ir verbalią kalbą, lydimą iškalbingų vaizdinių bei metaforiškų ištarčių.

Šiame straipsnyje pateikiama rizikos reprezentavimo žiniasklaidoje tyrimo metodika suteikia galimybę atskleisti kokybinių rizikų reprezentacijų vertinimą, tačiau kad pasirinkto objekto atžvilgiu daromi apibendrinimai būtų patikimesi bei validesni, reikia atlikti daugiau tyrimų. Tyrimai turėtų pasižymėti didesne apimtimi tyrimo imties, duomenų šaltinių bei tiriamų objektų atžvilgiu. Tyrimo metodų trianguliacija taip pat didintų tyrimų vertingumą. Autorės manymu, rizikos komunikavimo proceso tyrinėjimuose aktualios informacijos galėtų suteikti diskurso analizės metodologinė strategija, leidžianti analizuoti ne tik komunikuojamos informacijos turinį, bet ir patį komunikacinį veiksma – identifikuoti jo dalyvius, išryškinti jo kontekstus ir pan.

Diskusija

Šio tyrimo rezultatai atskleidžia rizikos fenomeno raiškos žiniasklaidoje heterogeniškumą, sykiu kelia naujus klausimus, pavyzdžiui, ar tyrinėjant pavienių sričių

rizikų reprezentacijas įgalinamas visapusiškas rizikos pristatymo žiniasklaidoje pažinimas? Svarstymai, kilę sudarant rizikų reprezentacijų žemėlapi, leidžia teigti, jog kai kuriais atvejais atomistinės rizikų analizės galimybės yra apribojamos dėl rizikų sričių sanklotos. Pavyzdžiui, technologijos tampa sveikatos pavojų priežastimi, išorinės grėsmės didina technologines rizikas, politinių ir kultūros grėsmių niveliacija neleidžia vienareikšmiškai atsakyti, kur slypi netikėto teroro išpuolio motyvas, ir t. t. Taigi, rizikos diskursas žiniasklaidos erdvėje yra daugiadimensis, todėl ir turi būti tyrinėjamas žvelgiant iš holistinės perspektyvos. Jame rizikos viena kitą papildo, tampa viena kitos priežastimi. Be abejo – ne visos, tačiau pastebėtų atvejų kiekis yra pakankamas jų takoskyros sunkumams išryškinti. Prisimenant Foucault (1974) ir kitų autorių (Barthes, 1977; Kristeva, 1980) išplėtotą intertekstualumo koncepciją galima teigti, jog vienos rizikų kategorijos prasmės yra paveikiamos jas įkeliant į kitos srities rizikų kontekstą. Šiuo atveju pastarųjų reprezentacijos egzistuoja kaip daugiasluksniai faktų, nuomonių, vertinimų konstruktai, žiūrovui pateikiantys įvairius simbolinius kodus ir užuominas į tolimesnius kontekstus. Tad, pavyzdžiui, kalbant apie genetiškai modifikuotų produktų grėsmę, mintyse yra projektuojamas tiek technologinis neužtikrintumas, sveikatos pavojai, tiek keliami verslo subjektų atsakomybės bei politinių institucijų kontrolės stygiaus klausimai.

LITERATŪRA

BAKIR, Vian (2006). Policy Agenda Setting and Risk Communication Greenpeace, Shell, and Issues of Trust. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, vol. 11(3). ISSN: 1081-180X.

BAKIR, Vian (2010). Media and risk: old and

new research directions. *Journal of Risk Research*, vol. 13:1. ISSN 1366-9877.

BALČYTIENĖ, Auksė (2000). Žiniasklaidos tekstai. *Darbai ir dienos*, nr. 24. ISSN 1392-0588.

BAUMAN, Zygmunt (2002). *Globalizacija: pa-*

sekmės žmogui. Vilnius: Strofa. ISBN 978-9955-60-537-9.

BECK, Ulrich (2002). The Terrorist Threat: World Risk Society Revisited. *Theory, Culture & Society*. ISBN 0745622216.

BEEDIE, Paul; BOURNE, Graham (2005). Media Constructions of Risk: a case study of the Stainforth Beck incident. *The Journal of Risk Research*, vol. 8(4), p. 331–339. ISSN 1466-4461.

BENNETT, Jamie (2008). *The Social Cost of Dangerousness: Prison and the Dangerous Classes*. London: Center for Crime & Justice Studies. ISBN 978-0-9548903-7-7.

BERGER, Peter L.; LUCKMANN, Thomas (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai, ALK. ISBN 9986943485.

BROWN John Seely; DUGUID, Paul (2004). *Socialinis informacijos gyvenimas*. Vilnius: Charibdė. ISBN 9986745810.

BRUZGELEVIČIENĖ, Ramutė; ŽADEIKAITĖ, Loreta (2006). *Dokumentinis tyrimas kaip socialinio kokybinio tyrimo metodas*. Vilnius: VPU leidykla. ISSN 1392-0340.

EKBERG, Merryn (2004). *Are Risk Society Risks Exceptional?* [žiūrėta 2013 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.tasa.org.au/conferences/conferencepapers04/docs/THEORY/EKBERG.pdf>>.

EZZY, Douglas (2002). *Qualitative Analysis. Social Research Today*. London: Routledge. ISBN: 978-0415281270.

FISKE, John, (1987). *Television Culture*. New York: Methuen & Co. ISBN 0416924301.

FLYNN, Jim; SLOVIC, Paul; KUNREUTHER, Howard (2001). *Risk, media and stigma: understanding public challenges to modern science and technology*. London: Earthscan. ISBN 1 85383 700 8.

GIDDENS, Anthony (1999). Risk and Responsibility. *Modern Law Review*, vol. 62(1), p. 4.

GIDDENS, Anthony (2005). *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika. ISBN 9986850541.

GLASER, Barney; STRAUSS, Anselm; (1968). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Weidenfeld and Nicolson. ISBN 9780297763185.

HENNIG, Benjamin D. (2013). *Changing Views of the World* [žiūrėta 2013 m. gruodžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.viewsoftheworld.net/?p=3762>>.

HÖIJER, Briggita (2011). Social Representations Theory: A New Theory for Media Research. *Nordicom Review*, vol. 32, no. 2. ISSN 1403-1108.

JAV Sveikatos ir socialinių paslaugų departamentas (2002). *Communicating in a Crisis: Risk Communication Guidelines for Public Officials*. Washington [žiūrėta 2013 m. gruodžio 18 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.hhs.gov/od/documents/Risk-Communication.pdf>>.

KITZINGER, Jenny (1999). Researching risk and the media. *Health, Risk & Society*, vol. 1, no. 1.

LIANOS, Michalis; DOUGLAS, Mary (2000). Dangerization and the End of Deviance. In David Garland and Richard Sparks (eds.) *Criminology and Social Theory*, p. 103–26. Oxford: Clarendon studies in criminology. ISBN 0198299427.

LIVINGSTON, Steven; BENETT, W. Lance (2003). Gatekeeping, Indexing and Live-Event News: Is Technology Altering the Construction of News? *Political Communication*, vol. 20, p. 363–380. ISSN 1091-7675.

MCCARTHY, Killian J.; DOLFSMA, Wilfred (2013). Neutral Media? Evidence of Media Bias and its Economic Impact. *Review of Social Economy*, vol. 72, no. 1, p. 42–54. ISSN 1470-1162.

McCOMBS, M. E.; SHAW, D. L., 1972. The agenda-setting function of the press. *Public Opinion Quarterly*, no. 36, p. 176–187.

MYTHEN, Gabe (2010). Reframing risk? Citizen journalism and the transformation of news. *Journal of Risk Research*, vol. 13:1, p. 45–58. ISSN: 1366-9877.

NACOS, Brigitte L.; BLOCH-ELKON, Yaeli; SHAPIRO, Robert Y. (2011). *Selling fear: Counterterrorism, the media, and public opinion*. Chicago, IL: The University of Chicago Press, p. 241. ISBN 978-0-226-56719-8.

PEČIULIS, Žygimantas (2005). Medija ir įvykis: realybės transformacijos televizijos naujienose. *Tiltai*, nr. 4(33). ISSN 1392-3137.

POTTER, James W. (2005). *Media Literacy*. 3rd ed. Sage Publications. ISBN: 1412979455.

RENN, Ortwin (1998). Three decades of risk research: accomplishments and new challenges. *Journal of Risk Research*, no. 1, p. 49–71. ISSN1466-4461.

RIMAITĖ, Aušra (2009). *Genetiškai modifikuotų organizmų diskurso formavimasis Lietuvos žiniasklaidoje*: Daktaro disertacija. Kauno technologijos universitetas.

RINKEVIČIUS, Leonardas (2002). Rizikos bei dvigubos rizikos visuomenės teorija ir jos taikymas Lietuvos visuomenės raidos diagnostikai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2, p. 108–116. ISSN 1392-3358.

SANDMAN, Peter M. (1997). Mass Media and Environmental Risks: Seven Principles. *RISK: Health, Safety, and Environment Summer*, p. 251–60. (Reprinted in: Bate, R. (ed.).

SHAW, D. (1994) Cry Wolf Stories Permeate Coverage of Health Stories. *Los Angeles Times*, rugsėjo 12 [žiūrėta 2013 m. gruodžio 17 d.] Prieiga per internetą: <<http://legacy.library.ucsf.edu/documentStore/s/b/r/sbr67d00/Ssbr67d00.pdf>>.

SHOEMAKER, Pamela J. (2006). News and newsworthiness: A commentary. *Communications*, vol. 31, issue 1, p. 105–111. ISSN 1613-4087.

SHOEMAKER, Pamela J.; VOS, Timothy (2009). *Gatekeeping theory*. New York: Routledge. ISBN-10: 0415981395.

SVENDSEN, Lars (2008). *A Philosophy of Fear*. Reaktion Books: London. ISBN-13: 978-1861894045.

TELEŠIENĖ, Audronė; JURAITĖ Kristina (2009). Ekologinės rizikos diskursas žiniasklaidoje: tyrimo teorinės bei metodologinės prielaidos. *Filosofija. Sociologija*, 20 (2), p. 227–236.

MORKEVIČIUS, Vaidas; TELEŠIENĖ, Audronė; ŽVALIAUSKAS, Giedrius (2008). *Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su NVivo ir Text Analysis Suite*: Pavyzdinis metodologinis mokomasis studijų paketas. Projektas „Empirinių duomenų ir informacijos HSM tyrimams kaupimas ir valdymas: Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA).

TIDIKIS, Rimantas (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. ISBN 9955-563-26-5.

WAUGH, William L. (2007). *Terrorism as Disaster. Handbook of Disaster Research*. New York: Springer. ISBN 978-0-387-32353-4.

ZINN, Jens O. (2010). Risk as Discourse: Interdisciplinary Perspectives in *CADAAD, Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines* 4(2), p. 106–124. ISSN: 1752-3079.

ŽIDŽIŪNAITĖ, Vilma; VIRBALIENĖ, Akvilė; KATILIŪTĖ, Eglė (2006). Grindžiamoji teorija – kokybinė edukologijos tyrimų metodologijos strategija. *Pedagogika*. ISSN 1392-0340.

ŠALTINIAI

„TV3 žinios“ laidos, iš kurių buvo atrinkti rizikų pranešimai [žiūrėta 2012–2013 m.] Prieiga per internetą: <<http://www.tv3play.lt/program/tv3zinios>>

2011 m. (Gegužės 9 d.; Birželio 1 d.; Birželio 6 d.; Birželio 25 d.; Liepos 14 d.; Liepos 26 d.; Rugspjūčio 3 d.; Rugspjūčio 9 d.; Rugspjūčio 23 d.; Rugsėjo 20 d.; Rugsėjo 23 d.; Spalio 21 d.; Lapkričio 6 d.; Lapkričio 28 d.; Gruodžio 8 d.; Gruodžio 18 d.; Gruodžio 28 d.)

2012 m. (Sausio 1 d.; Sausio 14 d.; Sausio 28 d.; Vasario 10 d.; Vasario 23 d.; Kovo 8 d.; Kovo 22 d.; Balandžio 2 d.; Balandžio 18 d.; Gegužės 21 d.; Birželio 5 d.; Birželio 13 d.; Birželio 27 d.; Liepos 11 d.; Liepos 25 d.; Rugspjūčio 9 d.; Rugspjūčio 29 d.; Rugsėjo 4 d.; Rugsėjo 20 d.; Rugsėjo 18 d.; Spalio 2 d.; Spalio 16 d.; Spalio 24 d.; Spalio 30 d.; Lapkričio 13 d.; Lapkričio 27 d.; Gruodžio 11 d.; Gruodžio 25 d.)

2013 m. (Sausio 3 d.; Sausio 8 d.; Sausio 22 d.; Sausio 30 d.; Vasario 6 d.)

SOCIAL CONTOURS OF RISK IN MEDIA: ANALYSIS OF TELEVISION NEWS MESSAGES

Eimantė Zolubienė

S u m m a r y

The aim of this article is to identify social contours of risk presented in media. They are revealed referring not to the atomistic, but holistic approach. The idea of this article is based on the data of empirical research, whose purpose is to find out what kinds of risk and how are presented in TV news. The study implementation is based on the grounded theory, which enables to present the complex evaluation of the research object. Identifying risk sources, victims and governing entities (i. g. individuals or institutions, which are responsible for risk prevention and elimination of consequences). This article also

presents visualization of the research data on the symbolic map of risks representations. It provides a systematic explanation of risks, which were represented in the analyzed television news messages. The results showed that a wide range of risks and threats were presented in television news, for example social, economic, political, cultural, environmental ones etc. Various risks representations create a common information flow, which makes people familiarized with hypothetical and real risks. The study results revealed a necessity of a new, wider coverage research.